

(pa i dopunjenu daljim očekivanjem, odnosno pretpostavljenim slučajevima) trebalo ostati pri onom shvaćanju i tumačenju prvobitno magijskog cilja ovih »igara«. Današnji, u toj materiji bolje orijentirani etnolog naići će tu i na dalje takve slučajeve. Da je i sam Bogatirjov osjećao da se još ne može dati posljednja kategorična riječ o postanju, prvobitnom značenju i potonjim promjenama značaja ovakvih narodnih tradicija, naslućuje se iz češćih njegovih formulacija s manje ili više rezerve.

Oba su ova izdanja, napose ono prvo, izišlo ispod ruke sama autora, jedan od najljepših i cjelokupnom sadržinom značajnih spomenika toliko cijenjenom, mnogostrukom i plodnom stručnjaku evropskoga formata.

Milovan Gavazzi

TEKLA DÖMÖTÖR, HUNGARIAN FOLK CUSTOMS, Hungarian Folk Art 6, Corvina Press, Budapest 1972, 87 str. + 48 tabla.

Ova knjiga Tekle Dömötör o narodnim običajima Mađara očigledno je namijenjena širokom krugu čitača, laicima i stručnjacima, onima kojima je bogata mađarska etnološka i folkloristička literatura teško dostupna zbog nepoznavanja mađarskog jezika. Šesta je u nizu sličnih izdanja pod zajedničkim nazivom *Mađarska narodna umjetnost*, a svrha joj je da pruži kratak pregled najznačajnijih običaja Mađara. Bogat ilustrativni materijal (16 fotografija u boji, 35 crno-bijelih, tridesetak manjih crteža i karta lokalitetâ) uz jednostavan način izlaganja, čini knjigu lako prihvatljivom laicima; ona će iz tih a i drugih razloga podjednako dobro doći i stručnjaku. U prvom redu zato jer popularna namjena ovog izdanja nije ugrozila ozbiljnost i znanstvenu osnovanost teksta. Pored najznačajnijih podataka o običajima, knjiga daje uvid i u dinamičnu i kompleksnu koncepciju folklorâ koja nastoji pratiti običaje, koliko je moguće, u njihovu povijesnom razvoju, od najstarijih poznatih podataka, povijesnih i arheoloških izvora, do današnjeg stanja (naslov uvodnog poglavlja glasi *Razvoj mađarskih narodnih običaja i njihove glavne karakteristike*), u nedjeljivoj povezanosti s društveno-ekonomskim faktorima. Ta koncepcija odnosno pristup zahtijeva da se pri istraživanju običaja podjednako uzima u obzir njihov vanjski oblik kao i teže uočljiva ili skrivena svrha, zatim materijalna pozadina, društvena uloga i estetske komponente pjesama, proze, melodijâ. Mitska i magijska komponenta običaja većinom je izbljedjela u svijesti naroda; folkloristi je mogu tek naslućivati, dok se estetske vrijednosti, npr. ljepota obrednih pjesama i proze, i danas mogu uočiti.

Pošto je pojedine običaje pratila od najstarijih zapisa do današnjih dana, uočavajući njihove promjene autorica daje neočekivanu izjavu: da će ova knjiga prikazati čitaocima »finalnu fazu u životu mađarskih narodnih običaja« (str. 11), i to zato jer danas ti običaji proživljavaju značajne promjene, postupeno nestaju ili se potpuno transformiraju. U skladu s proklamiranim pristupom teško je povjerovati da bi nešto što je postojalo kroz sve nama dohvatno vrijeme, mijenjajući se, ali i očigledno proizlazeći iz potreba čovjekova duševnog života, potreba koje bi se nakon tako dugog trajanja možda mogle smatrati imanentnima čovjeku, da će sve to sutra neizbježno nestati. Zar neki da-

našnji i sutrašnji postupci i ponašanja svojstvena manjim grupama ljudi, osobito oni vezani uz značajne događaje u životu svakog čovjeka, nisu i neće također biti svojevrсни »spontani obrasci ponašanja jedne grupe« — kako je autorica definirala narodne običaje (str. 9). Autorica, npr., spominje da su se razvili novi načini slavljenja imendana. Valjalo bi znati čime se taj razvoj bitno razlikuje od onog razvoja o kojemu se govori na početku uvodnog razmatranja (osobito u primjeru o razlikama u običajima prije i poslije revolucije iz 1848, prema citatu iz prve antologije mađarskih narodnih običaja, izdane god. 1860). Zašto bi se, dakle, novijem načinu slavljenja imendana ili sklapanju braka među mladima u kooperativnim zadrugama — koje se navodno sasvim razlikuje od starih seoskih svadbi — odricao značaj običajnog ponašanja?

Zbog kompleksne prirode mađarskih narodnih običaja, kaže autorica, vrlo je teško dati njihov potpun prikaz i uzornu klasifikaciju. Pojedini običaj, kako je opisan u knjizi, »samo je model originalnog običaja« (str. 13). U jednom selu ili u svijesti pojedinca može postojati i više različitih verzija određenog običaja. Autorica smatra da klasifikacija po grupama olakšava ispravan opis običaja, no vjerojatno nije mislila da je to jedini smisao klasifikacije. Svi opisani običaji svrstani su u tri osnovne grupe: 1. sezonske svetkovine (Seasonal Festivities) koje obično nazivamo kalendarskim ili godišnjim običajima, 2. običaji povezani s pojedinim razdobljima čovjekova života (Customs Connected with the Stages in Man's Life) — dakle tzv. životni običaji, 3. društveni i pravni običaji (Social and Legal Customs).

Godišnji su običaji podijeljeni u četiri grupe prema godišnjim dobima. U grupi zimskih običaja nalaze se običaji oko Božića, božićna i novogodišnja čestitanja, proslave imendana (zimski sv. Stjepan i sv. Ivan), Dan nevine dječice, Tri kralja, poklade, dan sv. Blaža i sv. Grgura. Među proljetnim običajima ističu se dvije veće grupe — uskršnja i duhovska. Redaju se podaci o običaju bacanja slamnate lutke u potok na Cvijetnu nedjelju, o polijevanju vodom i bojanju jaja za Uskrs, o slanju uskršnjeg jela (sklapanju svojevrsnog posetrimstva međusobnim darivanjem jelom i pićem na prvu nedjelju poslije Uskrsa), o igrama koje se izvode između Uskrsa i duhovske nedjelje, o Jurjevu, o običajima na prvi svibnja (postavljanje majskog drveta) te o duhovskom kralju i kraljici. U grupi ljetnih običaja govori se o ivanjskim vatrama i vjetrovanjima povezanim s njima. Žetvene svečanosti izdvojene su kao prve u grupi jesenskih običaja, a zatim se pod podnaslovom *Jesenske svetkovine* opisuju običaji na dan sv. Mihajla, sv. Dmitra, na Vendelin dan i dan sv. Martina, običaji uz berbu grožđa i na Dušni dan, te podaci o jesenskim »djevojačkim sajmovima«. Zatim slijedi grupa običaja koja je inače vezana uz zimski period, ali su ti običaji izdvojeni s podnaslovom *Ženske svetkovine zimi*. Govori se o prelima, predskazivanju o udaji, o danu sv. Lucije, Lucijinu stolčiću i ophodu dječaka na isti dan (iako dva posljednja spomenuta običaja nisu ženski običaji). Slijedi opis običaja vezanih uz kolinje (možda je izdvojen iz zimskih običaja jer nije vezan uz određeni datum), opisi običaja maskiranja i darivanja na dan sv. Nikole (razlog njegova izdvajanja iz grupe objašnjava vjerojatno podatak da ovaj običaj nije star, nego je uveden u Mađarskoj u isto vrijeme kad i božićno drveće, poslije 1840).

U grupi životnih običaja izdvojeni su običaji oko rođenja, sklapanja braka i smrti.

U kratkom odjeljku o društvenim i pravnim običajima nama su najzanimljiviji podaci o tradicionalnim metodama kažnjavanja, među kojima se ističe kažnjavanje bračnog para koji ne živi skladno, javnim izrugivanjem, uz buku i izvođenje dramskih scena.

Pored uvodnog poglavlja o kojemu je već bilo govora i pregleda običaja svrstanih u tri spomenute grupe knjiga sadrži i kratak pregled bavljenja narodnim običajima u Mađarskoj, od srednjovjekovnih izvora do suvremenih istraživanja. Uz pojedina razdoblja i pojedine autore spomenut je i njihov glavni interes (određeni običaj ili grupa običaja, pojedini aspekti ili komponente običaja, različita područja ili etničke grupe, teoretska i metodološka razmatranja). Priložena je i bibliografija s pedeset šest jedinica. Popisi crno-bijelih i kolor-fotografija donose podatke o sadržaju slike, lokalitetu i godini snimanja.

Ova knjiga, a i druga slična izdanja potiču na razmišljanje o ilustrativnom materijalu odnosno donesenim fotografijama. U knjizi nije naznačeno jesu li snimci načinjeni isključivo za potrebe ovog izdanja i na koji način, ili su odabrani iz fototeke neke ustanove ili iz kolekcije pojedinca i snimljene u neke druge svrhe. Vidi se da je sve fotografije, osim jedne, snimio isti autor, Peter Korniss i da je glavnina snimaka (48) iz 1969. i 1970. godine, po jedna iz 1968. i 1967, dok jedini snimak drugog autora potječe iz 1964. Podaci o vremenu snimanja važni su zato jer pokazuju koje je godine određeni običaj bio izveden, dakle je još bio u životu — ako pojedine snimljene scene nisu bile samo aranžirane za potrebe snimanja. Iz podataka o fotografijama ne razabire se imaju li svi snimci značaj dokumenta, tj. jesu li snimljeni u času spontanog izvođenja običaja, ili su prizori umjetno pripremljeni za potrebe snimanja; zatim pripadaju li sve snimljene scene pojavama iste vrste, tj. radi li se o prizorima primarnih ili sekundarnih pojava folkloru (u drugom slučaju mislim prije svega na folklorne priredbe organizirane u zabavljačke i turističke svrhe, kakve, npr., znaju biti žetvene svečanosti, vidi fotografije br. XV i 26). Na fotografijama br. VI, 23 i 24, koje prikazuju uskršnje polijevanje vodom i davanje pisanica u mjestu Kazár u pokrajini Nógrád, snimljenim 1970. godine, grupica djevojaka i mladića, obučeni u nošnje, svojim smijehom i razigranošću ne sugeriraju uspješno životnost prizora. Kad se pogleda fotografija br. XIV na kojoj se vide djevojke iz istog mjesta (Kazár 1970) kako nose mladenkinu posteljinu, postavlja se pitanje je li se zaista takav prizor mogao vidjeti god. 1970. Originalna kompozicija snimka koji prikazuje oblačenje mladenke (slika br. 27) također u mjestu Kazár god. 1970. navodi na pomisao da mladenka i njena pomoćnica nisu životno autentične. To, naravno, ne znači da umjetnička koncepcija fotografija u ovakvim izdanjima sama po sebi nije dobra. Štoviše, mislim, da su npr. u našoj zemlji u etnološkim i folklorističkim publikacijama i suviše niski zahtjevi za tehničkom i umjetničkom kvalitetom objavljenih fotografija. U principu se ne protivim potpuno aranžiranju scena, ako ne postoje žive prilike za snimanje, ili se u njima iz nekih razloga ne mogu snimiti kvalitetni snimci. Ali držim da bi podaci o snimcima trebali sadržavati sve potrebne obavijesti. Na ova razmišljanja potakla me je stanovita neusklađenost među tekstom i priloženim fotografijama ne toliko zbog same te knjige, koju smatram dobrim i veoma informativnim priručnikom, nego osobito zbog šireg načinnog problema koji odatle proizlazi.

Zorica Rajković